

A Z GENERÁCIÓ OKTATÁSÁNAK PSZICHOLÓGIAI HÁTTERE

THE PSYCHOLOGICAL BACKGROUND OF THE EDUCATION OF GENERATION Z

Benyó Klára*

ABSTRACT

Throughout history, the development of humanity has been accompanied by the training of the next generation and the transmission of existing knowledge. This process has been going on for thousands of years, although there are few written methodological records. It was only from the 18th century, during the Age of Enlightenment, that thinkers working in the field of education appeared who wrote down their views based on their experience. Since then, countless educational methodologies have been born, recreating the previous procedures. One or another technique has proven to be functional for a relatively long time, enriching the existing forms with useful new methods.

However, today, our incredibly fast-changing world, the development of technology, information technology, and the advancement of AI have greatly changed the thinking and attitude of our children towards learning. Teachers must respond to this and be up-to-date in order to reach the stimulus threshold of students living in a quasi "virtual world". The article aims to paint a picture of the current situation based on the experience of practicing teachers, presenting the problems and suggesting options for solutions.

1. BEVEZETÉS

Minden társadalomban fontos szerepet töltött be az oktatás. Ez a tanítási-tanulási folyamat egyre nagyobb változáson megy keresztül, hiszen különböző generációk foglalják el helyüket különböző iskolákban.

„A generáció olyan személyek csoportja, akik azon a történelmi időn és téren osztoznak, mely kollektív személyiséget biztosít nekik.” (McCrindle-Wolfinger, 2010).

Az oktatás a társadalmi változások tükörképe. Minden nemzedék a saját tapasztalatait és elvárásait igyekszik az iskolarendszerbe menekíteni, ezeket ott kiegészíteni, fejleszteni. Az alábbi táblázatban helyet kapott a Z generáció, mint vizsgálatomnak célcsoportja.

1. táblázat: Generációk

(A Year-by-Year Guide to the Different Generations)

The Greatest Generation (GI Generation)	Born 1901–1927
The Silent Generation	Born 1928–1945
Baby Boom Generation	Born 1946–1964
Generation X	Born 1965–1980
Millennial Generation or Generation Y	Born 1981–1996
Generation Z or iGen	Born 1997–2010
Generation Alpha	Born 2010–2024
Generation Beta	Born 2025–2039

2. GENERÁCIÓS VÁLTSÁGKÉP

Századunkban nagy kihívást jelent ennek a Z generációnak az oktató-nevelő munkája, hiszen az ő virtuális világukkal kell versenyeznie a valós térben dolgozó oktatóknak. Ennek a generációnak minden tagja korszerű információs eszközök tulajdonosa, ugyanazokat az INTERNETes oldalakat böngészik, általában teljesen hasonló filmek és zenék kötik le a figyelmüket. Sokkal több időt töltenek az iskolában, mint szüleik. Ők már annak az ún. digitális korszaknak a fiataljai, akiknek természetes az online tér, az okostelefon. Közösségüket a média világában építik. Nincs türelmük az információ megszerzéséhez, azonnal akarnak mindent. Mindent tudni, mindent csinálni. Könnyen elérnek minden információt, folyamatos és korlátlan hozzáférésük van a digitalizálódott világ szegmenseihez. Sajnos a tanulási szokások ennek megfelelően a technológia által válnak meghatározóvá, a természetes gondolkodás háttérbe szorul. A kisiskolások figyelmét eddig sem lehetett hosszabb távon fenntartani, sajnos ez ma már a középiskolás korosztályra is jellemző. Alulmotiváltak, nincs jövőképük, így pedig igazi kihívás megtalálni azokat a módszereket, melyekkel el tudjuk vezetni őket a való világba, a munka világába, elindítani őket a társadalomba való beilleszkedés útján, felkészíteni őket a kiszámíthatatlan jövőre. Az internet megjelenése egy olyan környezetet teremtett, amelyben a gyors

* mesteroktató, Miskolci Egyetem Gép- és Terméktervezési Intézet

információszerzés rövid ideig tartó figyelemmel, összpontosítással párosul. Gyors visszajelzést várnak el minden téren, emiatt akár súlyos önértékelési probléma is fellép.

3. PEDAGÓGIAI ASPEKTUS

Pedagógiai oldalról nézve ezt a tendenciát, meg kell állapítanunk, hogy a Z generáció oktatásának pszichológiája a teljes neveléstudományt állítja nehéz helyzet elé. Olyan módszertani kérdésekkel kell szembenézni, melyek bizonyos szemléletváltást is igényelnek.

A korábbi pedagógiai módszerek nem, vagy csak kevésbé hatásosak. Azokat az információkat tudják csak feldolgozni a fiatalok, amelyekben párhuzamosan érkezik a vizuális és verbális információ. Fontosnak érzem, hogy a verbális tanulás során kialakuljon a tanulóknak az u.n. interverbális asszociációs kapcsolatrendszer. Ezt képzettársításnak nevezzük. Ilyenkor a térben és időben többször egyszerre észlelt tárgyak asszociálódnak. Az oktatás során mind az elméleti, mind a gyakorlati képzésben nagy szerepe van az asszociációs kapcsolatoknak.

Az oktatás vezetői megkövetelik az oktatást végzőktől a hatékony tanulási technikák kialakítását a tanítási-tanulási folyamat során.

„A tanároknak meg kell tanulniuk hogyan kell tanítani!” [1]

A Z generációt egyértelműen a technikai fejlettséghez való gyors kötődés jellemzi. Az előző generációk tagjai is természetesen kihasználták a lehetőségeket munkájuk megkönnyítésére. Sajnos az általam vizsgált generáció tagjai a munkájuk elvégzését bízzák a technikára, tehát helyettesítik a befektetendő munkát, energiát az okoseszközökkel. Olyan digitális kompetenciával rendelkeznek, amely felöleli az információs társadalom technológiáinak (*Information Society Technology*) magabiztos és kritikus használatát a kommunikáció, a tanulás, a munka és a szabadidő terén.

Nem volt látható kezdetekben, hogy ez a technikai fejlődés óriási károkat is okozhat. Megfigyelhető a személyiségtorzulás bizonyos mértéke, illetve az érzelmi elbizonytalanodás egyre nagyobb körben jelenik meg. Az önbizalomhiány bizalmatlanságot szül. Tekintsük csak pl. a közösségi médiát, a Facebookot, a Tik-Tokot, az Instagramot. „Nem vagyok elég szép, de szépnek akarok látszani!” Ezért olyan álarcokat öltenek magukra a fiatalok, amelyek messze nem a valós értékeiket mutatják. A filterek csak önmaguk és mások megtevesztésére alkalmasak. De mondjuk egy bőrhíbat sosem fog véglegesen orvosolni a rendszer... De ne menjünk messzire, tekintsük napjainkban a középiskolás korosztályt. A kislányok ki sem mozdulnak otthonról alapozó felkenése és műszempilla nélkül. Nem is olyan régen egyenesen tilos volt az iskolákban ez a fajta megjelenés...

4. CSALÁDI HÁTTÉR

Meg kell említenem itt a szülői felelősséget. A rendszerváltás után olyan társadalmi helyzet teremtetődött, ahol háttérbe szorult a kötelességtudat és a felelősségérzet. A család, mint elsődleges szocializációs közeg egészen kisgyerekkorban nem tanít meg bizonyos normákat, de az iskola, mint másodlagos szocializációs közeg már erre nem képes. Így kerülnek a tanítási-tanulási folyamatba olyan gyerekek, akiknek semmiféle kudarcélményük eddig nem volt és gondolkodni se nagyon kellett, mert otthon mindent kitaláltak helyettük. Következésképpen az iskolai kudarcokat nem tűrik, a jobbító szándékú kritikákat ellenségeskedésnek fogják fel. Torz a tükör és nehéz szembenézni a tényekkel. A tanítási-tanulási folyamat egy háromlábú szék: az egyik, a legfontosabb láb a gyerek. Segítenünk kell, hogy haladjon. A második láb a család, a szülő. A harmadik láb a tanár, az oktató. Bármelyik is hiányzik ebből a stabilitásból, összedől a rendszer. Ezt sajnos tapasztalataim szerint a szülők nem igazán értik, érzik, sokszor otthon csak számonkérnek, fegyelmeznak, (vagy azt se...), rábízzák az iskolára a teendőket. Súlyos hiba! Hiszen az alapok otthonról indítatnak! A gyerekek TV-n vagy lapon keresztül néznek mesét ahelyett, hogy mesélnének nekik. Hallani kellene a szülők hangját. Később már önállóan használják az okostelefonokat. Olyan információcunamival találkoznak ezek a fiatalok, amivel nem igazán tudnak mit kezdeni. Hiányos ismereteik miatt képtelenek az összefüggések áttekintésére, mindent elfogadnak, amit az INTERNET sugall. Nincs egy egészséges szűrő, a bizonytalanságuk miatt pedig inkább hagyatkoznak a gépre, mint a józan eszükre. Egy nagyon eklatáns példa: levelesládára kellett nevet írni. A Word mindig is javítja, ha valami nem tetszik, el kell dönteni, egyetértünk-e, vagy hagyjuk javítás nélkül. Történetesen egy Zoltánné nevének kellett volna kikerülni, de mivel a Word ezt pirossal aláhúzta, javításként pedig felkínálta a Zoltáné lehetőséget, ez volt olvasható egy ideig a levelesládán.... Szomorú. És ez a legkisebb gond...

A családmodelleket vizsgálva látható, hogy a kamaszkor kitolódik. Napjainkban a legtöbb középiskolát végzett gyerek jelentkezik felsőoktatásba. Ezzel nem is lenne gond, de az egyetemi oktatás feltételez bizonyos fejlettségi szintet, mint magatartásban, mint felkészültségben. Ugyanis nem kötelező a napi iskolai jelenlét, nincs napi számonkéréstől való félelem. Ez egy felkészületlen hallgatót nagyon meg tud tévesztetni és el is viszi az eddig még ki sem alakult rendszerét rossz irányba. Élvezi az életet, szórakozik, még a kamaszkori lázadó korát éli. Nincs szülői felügyelet, egy „lázadó gyermeki énállapot”-ban kellene az elvárásokat teljesíteni. Nem sikerül. Jönnek a kudarcélmények és mivel nincs kudarctüresem, ezért kezdődik a folyamat előlről. Menekülnek a közösségi médiába, keresnek hasonló „sorsú” „barátokat”.... A régi rendszerek rákényszerítették az embereket, hogy felnőttekké

váljanak. Ma ez nincs. A COVID megjelenése nagyon sokat rontott a helyzeten. Rákényszerült a család, hogy az oktatás bármelyik szintjén tanuló gyerekének a tanuláshoz nagyobb mértékkel járuljon hozzá, mint eddig bármikor. Az online illetve a digitális oktatás pusztán arra adott lehetőséget, hogy az információk beintegrálásra kerüljenek, de valljuk be, hogy a rutin ellenőrzésére már kevésbé.

5. EGYETEMI OKTATÁS

Az egyetemi oktatásra szűkítve a problémákat, meg kell említenem azokat a nehézségeket is, melyekkel a középiskolából kikerülő hallgatók tanulmányaik első évében találkoznak. Eleve egy teljesen új környezetbe csöppennek, sokszor más városba kerülnek, és manapság már az sem ritka, hogy más országban tanulnak tovább. Ez önmagában is egy stresszhelyzetet, bizonytalanságot generál. A szorongó ember teljesítőképesége pedig korlátozott. Amíg a középiskolákban a témazáró dolgozat a legmagasabb szintű számonkérés, 200%-os jeggyel mérik, addig az egyetemen első pillanattól kezdve olyan mennyiségű és bonyolultságú tananyaggal találkoznak, melyek messze meghaladják a témazáró dolgozat mennyiségét. Ez nagy kihívás, hiszen nincs tanulási módszerük. Kialakulhat egy olyan mértékű frusztráció, amely azt eredményezi, hogy a hozzájuk legközelebb eső eszközhöz, azon belül pedig a „legsegítőkészebb” programhoz, a ChatGPT-hez, az AI-hoz fordulnak. Itt van a nagy csapda, hiszen a már előzőleg említett hiányosságok miatt ellenőrizni nem tudják ezen programok megoldásait és így ellenőrzés nélkül épül be az esetlegesen téves információ.

Sok hallgató lakik kollégiumban. Ez egy új társadalmi környezetet jelent, mivel kikerülnek a mikrokörnyezetből és belecsöppennek egy olyan közegbe, ahol alkalmazkodni kell a különböző szokásokhoz, adott esetben különböző kultúrákhoz. Külföldön tanuló hallgatóknak pedig az adott országot is meg kell ismerni, asszimilálódni kell, hiszen ott ők „vendégek”.

Talán a legjelentősebb probléma az idő. Napjainkban sajnos egyre több hallgató vállal munkát a nappali tagozaton való tanulás mellett. Nagyon nehéz összeegyeztetni ezt a két, külön-külön sem egyszerű dolgot. Habár nem kötelező az előadások mindegyikén való részvétel, de mindenki tudja, hogy jelentősen megkönnyíti a tananyag elsajátítását az oktatói magyarázat. Oktatóként megkönnyíthetjük a hallgatók dolgát, ha eltérünk az eddigi egyetemi gyakorlattól és megpróbáljuk az elsajátítandó tananyagot rendszeresen, viszonylag rövid időközönként (akár heti rendszerességgel) számon kérni a szokásos, szemeszterenként két alkalom helyett. Ez megfelelő motivációt is adhat, eredményesebbé teheti a tananyag feldolgozását. Természetesen az oktatóknak ez plusz feladat, idő, terhelés, de mégiscsak a legfontosabb feladat az egyetemen az oktatás!

Tanulás módszertani kutatások szerint azonban nem elég a Z generáció oktatásához a módszertani változás, nem hagyható figyelmen kívül a pszichológiai változás sem. Amikor a behaviorista szemléletet követjük, akkor a magolás, a memoriterek visszamondása az eredményesség feltétele. Ez az a szemlélet, amelyben a tanárnak irányító szerepe van, kontroll alatt tartja a tanulási folyamatot, tehát a tanulás, mint folyamat külsőleg irányított folyamat. Sajnos, ilyen esetben nem veszik figyelembe a gondolkodási folyamatot, a kreativitást, a belső motivációt. Lehet nagyon jó eredményeket elérni, de sajnos ez ma már nem elég. Gyors felejtés következik, ez pedig a későbbi kudarcok melegágya. Viszont vannak a műszaki oktatás területén olyan ismeretek, melyek elsajátításához nagyon jól alkalmazható ez a módszer. Ilyen pl. a géprajz. Itt ugyanis nagyon fontos a pontosság, a precizitás, a szabványok helyes használata, az ábrázolás különböző technikáinak elsajátítása, hiszen ez egy nyelv. Olyan nyelv, mint bármelyik idegen nyelv, mert a rajzok készítői, a tervezők közötti kommunikáció eszköze. A tervezés arról szól, hogy az ötleteket, elképzeléseket nagyon pontosan és a szabványokhoz igazodva ábrázolja a mérnök, mert csakis így lesz a tervből megvalósulás.

A kognitív pszichológia előtérbe kerülésével a megtanult szabályok alkalmazása lett fontos. Nem a szabályok, definíciók szó szerinti idézése fontos, hanem azok alkalmazása. A számítógépes tervezőprogramok, rajzolóprogramok megjelenése nagy mérföldkő, tipikusan a szabályok szigorú betartása mellett tudnak csak eredményesen a hallgatók segítségére lenni. A kognitív pszichológia a belső, mentális állapotra helyezi a hangsúlyt. A tanári feladat átalakul: nem irányító a szerep, hanem „csak” segítő. Ilyenkor hagyjuk a hallgatót önállóan gondolkodni, fejlesztve ezzel a problémamegoldó képességét. Mélyebb tudásbeépülés érhető el ezzel a módszerrel. Sajnos azonban a mai oktatási rendszer sokszor nem teszi lehetővé ezt a meglehetősen időigényes munkát. Nincs lehetőségünk a tananyag oly mértékű elemzésére, amely a régebbi korok rendszerében még adott volt. Az óraszámok csökkentése miatt a hallgatóknak önállóan kell sokszor a logikai összefüggéseket felismerni és legfeljebb egy ellenőrzés során van az oktatónak lehetősége véleményt mondani. Említve azonban a géprajz tantárgyat, meg kell állapítani, hogy a tanulás-tanítási folyamatban nem szabad elsiklani bizonyos törvényszerűségek megértése mellett. A vetületi ábrázolás minden műszaki rajz alapja. Nem szabad sajnálni az időt arra, hogy a hallgatók felismerjék ennek logikáját, megértsék a fontosságát és ezzel fejlesszék a vizuális problémamegoldási képességüket.

Tapasztalataim szerint a végső következtetések közös levonása közelebb viszi a hallgatókat a hosszabb távú, tudatos, önálló munkához.

Napjainkban vizsgálva egyes országok oktatási rendszerét, tapasztaljuk, hogy a konstruktivista szemlélet olyan eredményességgel van jelen, amely a hallgatók önállóságát, saját belső motivációját használja ki. Csoportokban, közösen, ún. projektmunkában

dolgoznak, mindenkinek külön feladata van és a végén áll össze a kész munka. Ha a behaviorista szemlélet vizsgálatakor azt mondtam, hogy a tanár a külső vezető, a konstruktivista szemlélet használatakor a tanárnak nem szabad kívülről irányítani a tanulási folyamatot, hanem hagyni kell, hogy a hallgatók önállóan saját belső értelmezésük felhasználásával oldják meg a feladatokat. Természetesen a felmerülő kérdéseket meg kell válaszolni, ezzel egy segítő szerepet be lehet tölteni, de nem a tanár adja át az ismeretanyagot. Maradva a géprajz tanítási folyamatánál, ez a szemlélet is jól alkalmazható. Sőt, a Gépelemek tantárgy tanításakor is kihasználható ennek a szemléletnek minden eleme. Egy szerkezet alkatrészeinek rajzolásakor mindig az a feladat, hogy „megfelelő számú” nézetet és metszetet készítsenek a hallgatók. Ehhez meg kell ismerniük a térbeli alkatrész rajzlapon történő megjelenítésének lehetőségeit, alkalmazniuk kell az addig megtanult szabályokat. Az sem okoz gondot, ha egymás között megbeszélik a feladatot, meghallgatják egymás véleményét, esetleg vitatkozhatnak is.

Ez az a szemlélet, ami szerintem a jövő. Konstruktív gondolkodásra, kreatív tanulásra és együttműködő csapatmunkára nevelhetjük a hallgatókat.

6. ÖSSZEGZÉS

Összefoglalva oktatóként úgy gondolom, hogy a Z generáció oktatása nem a tudásátadást jelenti elsősorban, hanem a kreativitásuk, önállóságuk fejlesztését, közösen végzett munkájuk segítségét, olyan kompetenciák elsajátítását, mellyel segíteni tudom őket a szakmai fejlődésükben. *„Nagy hangsúlyt kell fektetni a tanulás során annak módszereire, technikájára, az alapelvek tudatosítására, az ismeret elsajátításának stratégiájára.”*[2]

Hiszen:

„Az iskola arra való, hogy az ember megtanuljon tanulni, hogy felébredjen tudásvágya, megismerje a jól végzett munka örömét, megízlelje az alkotás izgalmát, megtanulja szeretni, amit csinál, és megtalálja azt a munkát, amit szeretni fog.”

(Szent-Györgyi Albert nyomán).

Új kihívásoknak kell megfelelnünk, ezzel új lehetőséget is kapunk, hogy alkalmazhassuk azokat a technikákat, melyek túlmutatnak az egyetemi tanulmányainkon és a tanítási tapasztalatainkra épülve alkalmazhatók válnak. Ez a generáció nehezen viseli a monotonitást, azonnali reflektálást vár el. A frontális osztálymunka ezért a középiskolákban már nem igazán alkalmazható tanítási módszer. *„A figyelem fenntartása érdekében különösen fontos a változatos, élményszerű, digitális elemeket is integráló oktatási környezet...”*(Bandura, 1997)

Az egyetemen azonban előadások keretében még muszáj alkalmazni, de ez természetesen azonnal kiegészül a gyakorlatokkal.

A Z generáció oktatásának pszichológiai hátterét végül is úgy gondolom, hogy a digitális kompetencia

fejlesztése kell, hogy meghatározza. természetesen emellett nem maradhat el az oktató személyes, értékközvetítő munkája sem.

7. IRODALOM

- [1] Burrhus Frederic Skinner: The technology of teaching; Gondolatkiadó; Budapest; 1973
- [2] Barnóczki Ilona-Putnoky Jenő: Tanulás és motiváció; Tankönyvkiadó; Budapest; 1980
- [3] Perkó Magdolna-Tóth Tímea: Neveléstudományi alapismeretek; Képzőművészeti Kiadó; Budapest; 2006
- [4] Vajda Zsuzsanna: Életkorok pszichológiája; Osiris kiadó; Budapest; 2025
- [5] Dr. Kelemen László: Pedagógiai pszichológia; Tankönyvkiadó; Budapest; 1984
- [6] Dr Balogh László: Pedagógiai pszichológia az iskolai gyakorlatban; Urbis Könyvkiadó; 2006